

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»
Факультет гуманітарної та економічної освіти
Кафедра філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін

ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ І САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“НОВА ІСТОРІЯ КРАЇН СВІТУ”

підготовки здобувачів
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 014.03 середня освіта (історія)
за освітньо-професійною програмою: середня освіта (історія)

Укладач:
к.іст.н., доц. Шалашна Н.М.

Слов'янськ – 2023 р.

УДК 94(477)

Рекомендовано до друку рішенням Ученої ради ДДПУ

(протокол № 9 від 23.06.2023 р.)

Рецензенти:

Швидкий Сергій Миколайович, доктор історичних наук, доцент, проректор ДВНЗ ДДПУ.

Воронова Надія Сергіївна, доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін Донбаського державного педагогічного університету.

Нова історія країн світу. Інструктивно-методичні матеріали до практичних занять та самостійної роботи: навчальний посібник / Донбаський державний педагогічний університет; уклад. Н.М. Шалашна. - Слов'янськ: ДДПУ, 2023. - 50 с.

Навчальний посібник призначений для підготовки до практичних занять з курсу “Нова історія країн світу”. Метою навчального посібника є забезпечення якісного опрацювання кожної з тем навчального курсу та допомога в самостійній роботі. Посібник містить плани практичних занять, списки рекомендованої літератури та методичні вказівки щодо роботи над питаннями. Видання призначено для здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти спеціальності 014.03 середня освіта (історія).

© ДВНЗ Донбаський державний педагогічний університет

© Кафедра філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін

© Н.М. Шалашна

ЗАГАЛЬНІ ІНСТРУКЦІ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Практичне заняття має загальною метою закріплення, узагальнення та систематизацію теоретичних знань за певною темою, закріплення та розширення обсягу опрацьованого фактографічного матеріалу з курсу, набуття практичних навичок та необхідних компетентностей, передбачених програмою навчальної дисципліни, розвиток здатності до критичного мислення та самостійної дослідницької роботи. Тематика практичних занять розроблена у відповідності до загальної мети освітньо-професійної програми “Середня освіта (історія)”. Відповідно в змісті практичних завдань передбачено опрацювання та інтерпретація конкретних фактів історії та різних аспектів історичних процесів. З метою набуття необхідних компетентностей передбачено завдання на аналіз спільних рис та відмінностей в історичному розвитку різних країн і цивілізацій, державно-політичних і культурних систем народів і країн.

Підготовка до практичного заняття здійснюється в два етапи і складається із теоретичної та практичної частин. Обидва етапи роботи є обов’язковими. Теоретична частина виконання завдання передбачає опрацювання рекомендованих до даної теми джерел та літератури, самостійне осмислення матеріалу за кожним питанням. Важливе значення на цьому етапі мають консультації викладача, водночас значною мірою вивчення матеріалу забезпечується самостійною роботою здобувачів освіти. В процесі роботи над кожним питанням здобувач освіти самостійно визначає форми фіксації необхідного матеріалу (письмове конспектування в традиційній формі або із використанням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), створення опорних схем різних типів, ментальних карток, голосових нотаток тощо). Основним джерелом інформації для підготовки до всіх практичних занять є лекція за відповідною темою та рекомендований до

курсу підручник. Тексти лекцій та підручник в форматі онлайн можна знайти на дистанційній платформі за посиланням <https://moodle.ddpu.edu.ua/course/view.php?id=982>. До кожного практичного заняття наведено список рекомендованої літератури. Всі джерела використовувати для підготовки не обов'язково, здобувач освіти самостійно визначає обсяг необхідної для виконання практичного завдання інформації. Також здобувачі можуть здійснювати самостійний пошук інформації в бібліотеках або з використанням ІКТ, проте слід пам'ятати, що інформація має бути відповідною цілям і завданням практичного заняття, об'єктивною, змістовною.

Кожне питання також передбачає практичну частину, яка містить конкретне завдання, яке слід виконати згідно наведених інструкцій. Більшість завдань передбачають інтерактивні методи виконання, тобто спільну роботу всіх здобувачів групи разом з викладачем. Певна кількість завдань передбачає створення проєктів із використанням ІКТ. Яку саме технологію обрати, залежить від технічних можливостей здобувачів та рівня володіння технологіями. Пропонується використовувати, наприклад, різноманітні презентації, створені за допомогою засобів Power Point, Prezi, Canva, Sway та багато інших; різноманітні сервіси для створення відеофайлів, додатки для створення інтерактивних карт на зразок Mapbox.

До кожної теми також передбачені завдання для самостійної роботи. Ці завдання пов'язані із загальною проблематикою теми, яка опрацьовується, розкриваючи окремі аспекти змісту теми. При цьому здобувач має повністю самостійно, спираючись на отримані в процесі роботи над темою знання та навички, виконати певний обсяг самостійної роботи. Результати самостійної роботи мають бути презентовані під час практичного заняття.

Практичні завдання передбачають обговорення результатів самостійної підготовки в групі. Метою цього є поглиблення та закріплення знань, отриманих на лекціях та під час самостійного вивчення окремих тем курсу.

Обговорення відбувається у вигляді дискусії, розгорнутої бесіди, конференції, “круглого столу”, особливо якщо обговорюються проблемні питання.

Критерії оцінювання: (максимальна кількість балів за одне заняття — 34, максимальна кількість балів в семестрі — 52):

- повнота і ґрунтовність розкриття питання;
- знання теоретичних основ проблеми, володіння практичними навичками, необхідними для виконання завдання;
- використання та критичний аналіз різноманітних джерел інформації;
- самостійність та обґрунтованість зроблених висновків.

Тема 1. Новий тип економічних та політичних відносин в Європі.

Мета вивчення: формування цілісного уявлення про структурні зміни європейського суспільства ранньомодерної доби, що зумовили перехід від середньовічної моделі господарства і політичної організації до нових економічних та владних відносин. У процесі вивчення теми встановити взаємозв'язок економічних трансформацій із процесами політичної централізації, формуванням національних держав і модерних форм влади, закріпити практичні вміння аналізувати джерела різної природи та застосовувати проблемно-порівняльний підхід.

План заняття:

1. Передумови формування нового типу економічних відносин у Європі.
2. Становлення ранньокapіталістичних форм господарства.
3. Трансформація соціальної структури європейського суспільства.
4. Нові політичні відносини та процеси централізації влади.
5. Взаємозв'язок економічних змін і формування модерної держави.

Методичні поради з підготовки:

1. Передумови формування нового типу економічних відносин у Європі.

Готуючись до цього питання, слід зосередити увагу на кризі феодальної системи наприкінці доби Середньовіччя та тих довготривалих чинниках, які підірвали її стабільність. Важливо проаналізувати демографічні зрушення, зміни в аграрному виробництві, занепад натурального господарства та поступову комерціалізацію економіки в XVI-XVII ст. Особливу увагу варто приділити ролі міст як осередків ремесла, торгівлі та фінансових інновацій. Доцільно опрацювати різні види джерел, а також праці науковців, які розглядають кризу феодалізму як системне явище. Важливо з'ясувати, чи була ця трансформація поступовою еволюцією, чи наслідком глибокої структурної кризи.

2. Становлення ранньокapіталістичних форм господарства.

У межах цього питання слід проаналізувати формування нових форм економічної діяльності, пов'язаних із розвитком ринку, грошових відносин і підприємництва. Особливу увагу варто приділити таким явищам, як мануфактурне виробництво, розвиток міжнародної торгівлі, діяльність купецьких компаній та банківських домів. Доцільно залучити джерела економічного характеру: торгові договори, купецькі листи, фінансові звіти, а також нормативні акти, що регулювали торгівлю. Важливо чітко розмежувати поняття «капіталізм» і «ранній капіталізм», наголосивши на перехідному характері цієї моделі. Проблемний аспект полягає у визначенні меж і темпів становлення капіталістичних відносин у різних регіонах Європи та їх нерівномірності.

3. Трансформація соціальної структури європейського суспільства.

Під час підготовки до цього питання слід простежити зміни в соціальній ієрархії європейського суспільства, зумовлені економічними перетвореннями. Варто звернути увагу на поступовий занепад традиційної феодальної знаті, зростання ролі міського патриціату, купецтва та ранньої буржуазії. Доцільно залучати мемуарні джерела, міські хроніки, правові акти, що відображають соціальні конфлікти та мобільність. Ключовими поняттями є «суспільний стан», «соціальна мобільність», «буржуазія», «ранньомодерне суспільство». Проблемний підхід передбачає аналіз того, чи можна говорити про формування нових соціальних ідентичностей і як ці процеси впливали на політичну стабільність та конфліктність у європейських державах.

4. Нові політичні відносини та процеси централізації влади.

У цьому пункті увага має бути зосереджена на трансформації політичної організації європейських країн. Варто проаналізувати процеси посилення королівської влади, обмеження феодальної автономії та формування централізованих адміністративних структур. Важливо звернути увагу на поняття «абсолютизм», «централізація», «державний апарат».

Потрібно з'ясувати, наскільки нові політичні відносини були прямим наслідком економічних змін, а наскільки — результатом цілеспрямованої політики правлячих династій.

5. Взаємозв'язок економічних змін і формування модерної держави.

Готуючись до цього питання, слід узагальнити попередній матеріал і показати, як економічні трансформації вплинули на формування нової моделі держави. Важливо проаналізувати фінансову основу модерної влади, зростання податкових систем, формування постійних армій та бюрократії. Доцільно залучити порівняльний підхід, зіставляючи досвід різних європейських країн. Варто звернути увагу на ключові поняття: модерна держава, фіскальна політика, бюрократія, суверенітет. Проблемне завдання — визначити, чи можна говорити про універсальну модель модернізації, чи європейський досвід був множинним і варіативним.

Питання для дискусії:

1. Чи була криза феодалізму головною передумовою економічних змін у Європі?
2. Наскільки ранній капіталізм можна вважати цілісною економічною системою?
3. Чи завжди економічні трансформації сприяли політичній стабільності?
4. У чому полягає взаємозалежність між соціальною мобільністю та централізацією влади?

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть основні економічні передумови переходу до ранньомодерної доби.
2. Охарактеризуйте ключові риси ранньокапіталістичних відносин.
3. Які соціальні групи посилили свої позиції внаслідок економічних змін ранньомодерної доби?

4. У чому проявлялася політична централізація в європейських державах наприкінці XV — у XVIII ст.?

5. Поясніть зв'язок між економічними трансформаціями та формуванням модерної держави.

Тема 2. Німеччина, Іспанія та Нідерланди в XVI – першій половині XVII ст.

Мета вивчення: формування цілісного уявлення про особливості політичного, соціально-економічного та конфесійного розвитку Німеччини, Іспанії та Нідерландів у добу Раннього Нового часу. Особлива увага приділяється аналізу процесів державотворення, конфесійних конфліктів, ролі династій Габсбургів, а також причин і наслідків Нідерландської революції. Необхідно усвідомити відмінності шляхів розвитку європейських країн, розвинути навички працювати з джерелами та історіографічними інтерпретаціями, застосовувати проблемний і порівняльний підхід.

План заняття:

1. Священна Римська імперія в XVI – першій половині XVII ст.: політична структура та імперські реформи.

2. Реформація і конфесійні конфлікти в німецьких землях.

3. Іспанія доби Габсбургів: імперія, економіка та соціальні суперечності.

4. Нідерландська революція та формування Республіки Сполучених Провінцій.

5. Німеччина, Іспанія та Нідерланди в системі європейських міжнародних відносин напередодні Тридцятилітньої війни.

Методичні поради з підготовки:

1. Священна Римська імперія в XVI – першій половині XVII ст.: політична структура та імперські реформи.

Під час підготовки слід звернути увагу на особливості політичної організації Священної Римської імперії як наддержавного утворення з децентралізованою системою влади. Необхідно проаналізувати роль імператора, курфюрстів, імперського сейму та імперських судів. Рекомендується опрацювати тексти Золотої булли, рішення рейхстагів, а також карти німецьких князівств. Важливо розглянути імперські реформи кінця XV – початку XVI ст. як спробу модернізації управління. У проблемному ключі варто обговорити питання: чи була імперія перешкодою для формування централізованої держави, чи альтернативною моделлю політичного розвитку.

2. Реформація і конфесійні конфлікти в німецьких землях.

Готуючись до цього питання, студенти мають зосередитися на причинах і поширенні Реформації, ролі Мартіна Лютера та німецьких князів. Доцільно проаналізувати витяги з «95 тез», Аугсбурзького релігійного миру 1555 р., звернути увагу на поняття «*cuius regio, eius religio*». Важливо простежити соціальні та політичні наслідки конфесійного поділу, включно з Селянською війною. Проблемний аспект полягає у з'ясуванні, чи була Реформація насамперед релігійним рухом, чи інструментом політичної боротьби та соціальних трансформацій.

3. Іспанія доби Габсбургів: імперія, економіка та соціальні суперечності.

Розкриваючи це питання, слід розглянути формування іспанської світової імперії за Карла V та Філіпа II, джерела її могутності й причини поступового занепаду. Рекомендується звернутися до економічних даних про приплив срібла з Америки, аналізу феномену «цінової революції», а також соціальної структури іспанського суспільства. Важливо показати суперечність між імперськими амбіціями та внутрішніми економічними проблемами. У дискусійному ключі доцільно поставити питання: чи можна вважати Іспанію прикладом «ранньої глобальної держави».

4. Нідерландська революція та формування Республіки Сполучених Провінцій.

Під час підготовки необхідно з'ясувати причини Нідерландської революції: економічні, релігійні та політичні. Рекомендується працювати з текстами Утрехтської унії, звернути увагу на постать Вільгельма Оранського. Важливо показати, як боротьба проти іспанського панування поєдналася з формуванням нової республіканської моделі держави. Проблемний підхід передбачає обговорення питання, чи була Нідерландська революція національно-визвольною, релігійною чи буржуазною за своїм характером.

5. Німеччина, Іспанія та Нідерланди в системі європейських міжнародних відносин напередодні Тридцятилітньої війни.

У цьому пункті слід проаналізувати міжнародне становище провідних європейських держав, роль династичних союзів і конфесійних блоків. Рекомендується звернутися до дипломатичних джерел, карт союзів і конфліктів. Важливо показати, як внутрішні процеси в кожній країні впливали на загальноєвропейську ситуацію. Поміркувати, чи була Тридцятилітня війна неминучою з огляду на накопичені суперечності ранньомодерної Європи.

Питання для дискусії:

1. Чи могла Священна Римська імперія еволюціонувати в централізовану державу?
2. У чому полягала специфіка Реформації саме в німецьких землях?
3. Чи був іспанський імперський проєкт історично приреченим?
4. Яке значення Нідерландська революція мала для розвитку європейського парламентаризму?

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть основні органи влади Священної Римської імперії.
2. У чому полягав зміст Аугсбурзького релігійного миру?
3. Які чинники зумовили економічні труднощі Іспанії у XVI ст.?

4. Коли була утворена Республіка Сполучених Провінцій?
5. Які міжнародні суперечності привели Європу до Тридцятилітньої війни?

Тема 3. Ідеологія абсолютизму та процеси політичної централізації в Європі.

Мета вивчення: сформувати системне розуміння абсолютизму як політичної доктрини та форми державного правління в ранньомодерній Європі; проаналізувати механізми політичної централізації, взаємодію монархічної влади з соціальними станами, церквою та бюрократією; навчити критично працювати з нормативними й публіцистичними джерелами, розрізняти ідеологічні конструкції та реальні практики влади; розвинути навички порівняльного аналізу моделей абсолютизму в різних європейських державах.

План заняття:

1. Поняття та ідейні засади абсолютизму.
2. Формування централізованої держави: інститути та механізми.
3. Абсолютизм і соціальні стани: дворянство, духовенство, міщанство.
4. Роль церкви в ідеології та практиці абсолютистської влади.
5. Національні моделі абсолютизму в Європі: спільне й відмінне.

Методичні поради з підготовки:

1. Поняття та ідейні засади абсолютизму. Підготовку до цього питання слід розпочати з чіткого визначення поняття абсолютизм та його відмежування від суміжних термінів — деспотії, тиранії, станової монархії. Важливо звернути увагу на ідеологічні підвалини абсолютизму, зокрема на концепцію божественного походження влади монарха. Рекомендується опрацювати праці теоретиків, які сформулювали теоретичне обґрунтування необмеженої монархічної влади. Окрему увагу варто приділити питанню: чи

був абсолютизм цілісною ідеологією, чи радше набором політичних практик, легітимізованих постфактум. Слід проаналізувати суперечності між декларованою «необмеженістю» влади та фактичними обмеженнями з боку традицій, фінансів і соціальних груп.

2. Формування централізованої держави: інститути та механізми.

Розглядаючи це питання, слід зосередитися на процесах демонтажу феодальної роздробленості та станових привілеїв. Особливу увагу необхідно приділити розвитку бюрократичного апарату, регулярної армії та системи загальнодержавного оподаткування як ключових інструментів централізації. Доцільно проаналізувати документи, що відображають зростання ролі держави. Важливо не обмежуватися інституційним описом, а поставити проблемне питання: чи була централізація усвідомленою державною політикою, чи відповіддю на виклики воєн, економічних криз і соціальних конфліктів. Корисним є порівняння темпів і форм централізації у Франції, Іспанії та Англії, що дозволяє уникнути спрощеного уявлення про «універсальну модель» абсолютизму.

3. Абсолютизм і соціальні стани: дворянство, духовенство, міщанство.

Під час підготовки цього питання важливо відійти від уявлення про абсолютизм як виключно репресивну форму влади. Слід проаналізувати, яким чином монархія інтегрувала традиційні стани у систему державного управління. Особливу увагу варто звернути на трансформацію дворянства — від військово-феодальної еліти до служилого стану, пов'язаного з державною службою та двором. Проблемний аспект полягає у з'ясуванні питання: чи був абсолютизм союзом корони й еліт, чи поступовим обмеженням їх автономії. Важливо також простежити роль міщанства як фінансової опори держави та його суперечливе становище в умовах централізованої влади.

4. Роль церкви в ідеології та практиці абсолютистської влади.

Опрацювання цього питання потребує аналізу взаємин між світською та духовною владою в ранньомодерну добу. Варто звернути увагу на такі

явища, як галліканізм у Франції, королівський патронат в Іспанії, підпорядкування церкви державі в протестантських країнах. Проблемний підхід передбачає постановку питання: чи була церква ідеологічним союзником абсолютизму, чи його конкурентом у боротьбі за вплив на суспільство. Особливу увагу слід приділити ролі релігії у легітимації влади та водночас — релігійним конфліктам як чиннику, що обмежував можливості абсолютистських режимів.

5. Національні моделі абсолютизму в Європі: спільне й відмінне.

Готуючись до цього питання, потрібно застосувати порівняльний підхід, зіставивши різні національні моделі абсолютизму. Рекомендується порівняти класичний французький абсолютизм доби Людовіка XIV з іспанською, австрійською та пруською моделями. Важливо з'ясувати, чому в деяких країнах абсолютизм став домінуючою формою правління, тоді як в інших (Англія, Нідерланди) він зазнав поразки. Проблемне питання: чи був абсолютизм історично необхідним етапом модернізації держави, чи лише одним із можливих шляхів розвитку політичних систем Європи.

Питання для дискусії:

1. Чи можна вважати абсолютизм прогресивною формою державності для свого часу?
2. Наскільки ідеологія абсолютизму відповідала реальній політичній практиці?
3. Чи був абсолютизм формою компромісу між монархією та елітами?
4. Яку роль відігравали війни у формуванні абсолютистських режимів?
5. Чи можливий був розвиток європейських держав без стадії абсолютизму?

Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення поняття «абсолютизм».

2. Назвіть основні ідеологічні засади абсолютистської влади.
3. Які інститути сприяли політичній централізації?
4. Охарактеризуйте відносини абсолютистської держави з церквою.
5. Назвіть ключові відмінності між національними моделями абсолютизму.

Тема 4. Німецькі держави та монархія Габсбургів у XVI–XVIII ст.

Мета вивчення: сформувані цілісне уявлення про політичну, соціальну та конфесійну специфіку німецьких земель у ранньомодерну добу; проаналізувати роль династії Габсбургів у розвитку Священної Римської імперії та Центральної Європи; розкрити причини політичної роздробленості Німеччини та її наслідки; закріпити навички роботи з правовими актами, дипломатичними джерелами й конфесійними текстами; розвинути навички проблемного та порівняльного аналізу моделей державності в Європі XVI–XVIII ст.

План заняття:

1. Священна Римська імперія: політична структура та правові засади.
2. Реформація і конфесійний поділ німецьких земель.
3. Династія Габсбургів та її європейська політика.
4. Тридцятилітня війна і трансформація німецького світу.
5. Німецькі держави після Вестфальського миру.

Методичні поради з підготовки:

1. Священна Римська імперія: політична структура та правові засади. Підготовку до цього питання слід розпочати з аналізу специфіки Священної Римської імперії як наддержавного утворення, що поєднувало елементи імперії, конфедерації та союзу територіальних володінь. Важливо звернути увагу на ключові поняття: імперські стани, курфюрсти, рейхстаг, імперське право. Проблемний підхід передбачає осмислення питання: чи

була імперська структура перешкодою для модернізації, чи альтернативною формою політичної організації Європи. Варто також звернути увагу на співвідношення імператорської влади та суверенітету князів, що визначало слабкість централізаційних процесів у німецьких землях.

2. Реформація і конфесійний поділ німецьких земель. Розглядаючи це питання, слід проаналізувати Реформацію не лише як релігійний рух, а як глибокий соціально-політичний процес. Особливу увагу варто приділити постаті Мартіна Лютера та його працям як ідеологічному виклику імперській і церковній владі. Джерельною базою можуть бути «95 тез», Аугсбурзьке віросповідання, рішення рейхстагів. Слід з'ясувати, чому Реформація сприяла посиленню політичної автономії князів і поглибленню роздробленості. Важливо також проаналізувати принцип *cuius regio, eius religio* як компроміс між імперською єдністю та конфесійним плюралізмом. Доцільно звернути увагу на соціальні наслідки конфесійного поділу та його вплив на політичну культуру німецьких земель.

3. Династія Габсбургів та її європейська політика.

Під час підготовки цього питання слід розглянути Габсбургів як династію, що поєднала в своїх руках величезні території в Центральній і Західній Європі. Особливу увагу слід звернути на принцип династичних шлюбів як інструмент розширення влади. Рекомендується проаналізувати правління Карла V, його спроби зберегти універсальну імперію та причини їх невдачі. Проаналізувати, чи була політика Габсбургів спрямована на централізацію імперії, чи на збереження династичних інтересів. Важливо також показати відмінності між іспанською та австрійською гілками династії та їхній вплив на розвиток німецьких земель.

4. Тридцятилітня війна і трансформація німецького світу.

Готуючись до цього питання, слід розглядати Тридцятилітню війну як ключовий переломний момент в історії німецьких земель. Важливо проаналізувати багатосаровий характер конфлікту — поєднання релігійних,

династичних і геополітичних чинників. Проблемний аспект полягає в осмисленні наслідків війни: демографічної катастрофи, економічного занепаду та остаточного закріплення політичної роздробленості. Варто звернути увагу на те, як війна змінила уявлення про суверенітет і міжнародні відносини. Особливий акцент слід зробити на ролі німецьких земель як простору європейського конфлікту, що визначило їхній подальший історичний розвиток.

5. Німецькі держави після Вестфальського миру. Підготовка до цього пункту має бути зосереджена на аналізі Вестфальського миру 1648 р. як фундаменту нової політичної системи Центральної Європи. Слід звернути увагу на юридичне закріплення суверенітету німецьких князів та обмеження імператорської влади. Розглянути питання: чи був Вестфальський мир поразкою імперської ідеї, чи необхідною умовою стабілізації Європи. Важливо також простежити поступове зростання ролі окремих держав — насамперед Пруссії та Австрії — і підготовку ґрунту для подальших процесів модернізації та об'єднання Німеччини у ХІХ ст.

Питання для дискусії:

1. Чи була Священна Римська імперія «історичним анахронізмом»?
2. Яку роль відіграла Реформація у збереженні політичної роздробленості Німеччини?
3. Чи могли Габсбурги створити централізовану імперію?
4. Чи була Тридцятилітня війна неминучою?
5. Наскільки Вестфальська система визначила подальший розвиток Європи?

Питання для самоконтролю:

1. Поясніть політичне значення Реформації для німецьких земель.
2. Охарактеризуйте роль династії Габсбургів у Європі.
3. Назвіть основні наслідки Тридцятилітньої війни.
4. У чому полягало історичне значення Вестфальського миру?

Тема 5. Річ Посполита в контексті європейської історії XVI–XVIII ст.

Мета вивчення: сформуванню комплексне розуміння специфіки політичного устрою Речі Посполитої як унікальної моделі шляхетської республіки ранньомодерної Європи; проаналізувати її соціальну структуру, конфесійну політику та міжнародне становище; з'ясувати причини політичної нестабільності й занепаду держави; розвинути вміння порівнювати європейські моделі державності та оцінювати їхню життєздатність у довготривалій перспективі.

План заняття:

1. Утворення Речі Посполитої та Люблінська унія.
2. Політичний устрій і шляхетська демократія.
3. Соціальна структура та конфесійна політика.
4. Зовнішня політика та міжнародне становище.
5. Криза державності й поділи Речі Посполитої.

Методичні поради з підготовки:

1. Утворення Речі Посполитої та Люблінська унія. Підготовку до цього питання доцільно розпочати з аналізу передумов польсько-литовського зближення та геополітичної ситуації у Центрально-Східній Європі XVI ст. Особливу увагу слід звернути на зміст і значення Люблінської унії 1569 р., розглядаючи її як компроміс між інтересами польської та литовської еліт. Рекомендується опрацювати тексти унійних актів, сеймові постанови, а також сучасні інтерпретації істориків. Слід розглянути питання: чи була Річ Посполита федерацією рівноправних народів, чи домінуванням польського політичного елемента. Важливо також звернути увагу на включення українських земель до складу Корони та довгострокові наслідки цього процесу.

2. Політичний устрій і шляхетська демократія. Готуючись до цього питання, потрібно проаналізувати політичну систему Речі Посполитої як альтернативну модель ранньомодерної державності. Ключовими поняттями є

шляхетська демократія, вільна елекція, *liberum veto*, сейм, конфедерація. Потрібно проаналізувати, чи була шляхетська демократія проявом політичної свободи, чи чинником дезінтеграції держави. Варто також порівняти цю модель з абсолютистськими монархіями Західної Європи, звертаючи увагу на питання ефективності управління, стабільності та здатності до реформ.

3. Соціальна структура та конфесійна політика. Під час підготовки цього пункту слід зосередитися на аналізі станової структури Речі Посполитої та ролі шляхти як політичної нації. Важливо звернути увагу на становище селянства, міщанства та етноконфесійних груп. Значну роль відіграє конфесійний чинник: Річ Посполита тривалий час залишалася одним із найбільш релігійно толерантних державних утворень Європи. Слід також осмислити суперечності між декларованою толерантністю та реальними соціальними й національними конфліктами, зокрема на українських і білоруських землях.

4. Зовнішня політика та міжнародне становище. Готуючись до цього питання, потрібно розглянути Річ Посполиту як одного з ключових акторів міжнародної політики у Східній Європі XVI–XVII ст. Важливо проаналізувати війни з Московською державою, Османською імперією, Швецією, а також участь у європейській системі балансів сил. Потрібно з'ясувати, наскільки активна зовнішня політика відповідає внутрішнім ресурсам держави. Варто також звернути увагу на роль козацького чинника та українських земель у міжнародних конфліктах Речі Посполитої.

5. Криза державності й поділи Речі Посполитої. Підготовка до цього пункту повинна бути зосереджена на аналізі причин поступового занепаду Речі Посполитої у XVIII ст. Важливо розглянути поєднання внутрішніх факторів (політична анархія, *liberum veto*, слабкість центральної влади) та зовнішнього тиску з боку сусідніх держав. Рекомендується опрацювати зміст Конституції 3 травня 1791 р., дипломатичні документи щодо поділів. Слід дослідити, чи був занепад Речі Посполитої неминучим, чи держава мала

шанс на модернізацію. Особливу увагу слід звернути на європейський контекст поділів і їхні наслідки для регіону.

Питання для дискусії:

1. Чи була Річ Посполита федеративною державою чи політичним домінуванням Польщі?
2. Наскільки шляхетська демократія відповідала викликам ранньомодерної доби?
3. Чи можна вважати Річ Посполиту прикладом релігійної толерантності?
4. Яку роль відігравали українські землі в політиці держави?
5. Чи були поділи Речі Посполитої історично неминучими?

Питання для самоконтролю:

1. Коли і за яких умов була утворена Річ Посполита?
2. У чому полягали особливості шляхетської демократії?
3. Назвіть основні принципи конфесійної політики держави.
4. Які напрями зовнішньої політики були ключовими?
5. Назвіть основні причини поділів Речі Посполитої.

Тема 6. Османська імперія та арабські країни в XVI–XVIII ст.

Мета вивчення: сформувані цілісне уявлення про політичну, соціальну та економічну структуру Османської імперії та арабських держав у ранньомодерну добу; проаналізувати механізми централізації влади та адміністративного управління; розглянути конфесійну політику, роль ісламу та етноконфесійних груп; оцінити зовнішньополітичні взаємодії з європейськими державами; розвинути вміння порівнювати османську модель державності з іншими ранньомодерними державами та оцінювати її життєздатність у довготривалій перспективі.

План заняття:

1. Османська імперія: утвердження та адміністративна структура.

2. Соціальна та конфесійна політика.
3. Економіка, торгівля та роль міст.
4. Арабські країни в складі імперії та автономні утворення.
5. Зовнішня політика та взаємодія з європейськими державами.

Методичні поради з підготовки:

1. Османська імперія: утвердження та адміністративна структура. Рекомендується розпочати з аналізу процесу розширення імперії у XVI ст. та структури центральної влади: султан, диван, візирі, місцева адміністрація. Слід ознайомитися з хроніками сучасників, адміністративними указами та мемуарами османських діячів. Потрібно визначити баланс між централізацією та регіональною автономією, а також впливом османської моделі на стабільність великої багатонаціональної імперії.

2. Соціальна та конфесійна політика. Підготовка до цього питання має включати аналіз станової структури: військові, духовенство, селянство, ремісники та купці. Важливо розглянути політику управління різними релігійними громадами, механізми збору податків та соціальну інтеграцію. Варто з'ясувати, наскільки конфесійна толерантність сприяла стабільності та розвитку, а де вона була формальною, не ліквідуючи соціальних і етнічних напружень.

3. Економіка, торгівля та роль міст. Слід проаналізувати структуру османської економіки, роль аграрного сектору, ремісництва, внутрішньої та зовнішньої торгівлі, систему мит і податків. Особлива увага — розвитку великих міст (Стамбул, Каїр, Дамаск) як центрів адміністрації, ремесла і торгівлі. Варто осмислити взаємозв'язок економічного розвитку та політичної централізації, а також конкурентної позиції Османської імперії у світовій торгівлі.

4. Арабські країни в складі імперії та автономні утворення. Доцільно розглянути адміністративний статус арабських земель, рівень автономії, роль місцевих династій (наприклад, мамлюки в Єгипті), а також

економічні й соціальні особливості регіону. Схарактеризувати питання співвідношення влади султана та місцевих правителів, а також вплив арабських земель на ресурсну і військову потужність імперії.

5. Зовнішня політика та взаємодія з європейськими державами.

Розглянути участь Османської імперії у військових конфліктах та дипломатії з європейськими державами, зокрема війни з Австрією, Венецією, Росією, а також відносини з Португалією та Голландією. З'ясувати, як зовнішня політика відбивала внутрішні ресурси імперії та які обмеження накладала на її подальший розвиток.

Питання для дискусії:

1. Наскільки ефективною була адміністративна система Османської імперії для керування багатонаціональною державою?
2. Чи сприяла політика millet стабільності та розвитку, чи підтримувала соціальну нерівність?
3. Як економічні та торговельні ресурси впливали на політичну міць імперії?
4. Чи можна вважати арабські землі повністю інтегрованими в імперію?
5. Наскільки зовнішня політика Османської імперії відповідала її внутрішнім можливостям?

Питання для самоконтролю:

1. Які основні елементи адміністративної системи Османської імперії?
2. Що таке millet і яка його роль у суспільному житті?
3. Назвіть основні напрями економічної та торговельної діяльності Османської імперії.
4. Який статус мали арабські землі в імперії та які династії зберігали автономію?

5. Назвіть основні зовнішньополітичні виклики Османської імперії XVI–XVIII ст

Тема 7. Велика Французька революція.

Мета вивчення: сформувати комплексне розуміння причин, ходу та наслідків Великої Французької революції; проаналізувати соціальні, економічні та політичні передумови революції, роль різних станів та груп; дослідити процес радикалізації подій, реформування державних інститутів та боротьбу за владу; розвинути вміння оцінювати революційні трансформації у порівнянні з іншими державними моделями Європи та їхній вплив на подальшу історію.

План заняття:

1. Соціальні та економічні передумови революції.
2. Політична криза і початок революції.
3. Радикалізація революційного процесу та конституційна монархія.
4. Режим якобінців та терор.
5. Наслідки революції та європейський контекст.

Методичні поради з підготовки:

1. Соціальні та економічні передумови революції. Рекомендується аналізувати соціальну структуру Франції кінця XVIII ст.: дворянство, духовенство, третій стан, а також фінансову кризу держави, податкову систему та проблеми аграрного сектору. Потрібно оцінити, наскільки економічні та соціальні чинники були визначальними у вибуху революції.

2. Політична криза і початок революції. Слід дослідити роль короля, політичних інститутів та станів суспільства у розвитку кризи 1789 р., скликання Генеральних штатів та прийняття Декларації прав людини і громадянина. Потрібно з'ясувати, чи був шлях до революції неминучим, чи її можна було уникнути політичними реформами.

3. Радикалізація революційного процесу та Конституційна монархія. Слід проаналізувати перетворення політичної системи, створення Конституційної монархії, роль Національних зборів, реформування адміністративного та судового апарату. Особлива увага — суперечності між поміркованими та радикальними силами. Визначити, чи була Конституційна монархія реальною альтернативою революційним перетворенням.

4. Режим якобінців та терор. Підготовка до цього питання передбачає аналіз радикальної фази революції, діяльності Комітету громадського порятунку, терору, соціально-економічних реформ якобінців. Потрібно оцінити, наскільки терор був необхідним для збереження революції та наскільки він суперечив ідеалам свободи й рівності.

5. Наслідки революції та європейський контекст. Слід дослідити політичні, соціальні та ідеологічні наслідки революції у Франції та Європі: поширення ідей свободи та рівності, Наполеонівські війни, зміни у міжнародному балансі сил. Оцінити, чи зміни, запроваджені революцією, мали тривалий ефект у внутрішньому та європейському контексті.

Питання для дискусії:

1. Які фактори були визначальними для початку революції — соціальні, економічні чи політичні?
2. Чи могла Конституційна монархія стабілізувати Францію?
3. Наскільки радикалізація процесу відповідала цілям революції?
4. Чи був терор виправданим засобом захисту революції?
5. Які революційні ідеї мали найбільший вплив на Європу?

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть основні соціальні стани Франції напередодні революції.
2. Які економічні проблеми стимулювали революційний рух?
3. Коли були скликані Генеральні штати і яка їхня роль у початку революції?
4. Які заходи здійснювали якобінці під час терору?

5. Назвіть головні наслідки Великої Французької революції для Франції та Європи.

Тема 8. Революції 1848–1849 рр. в Європі.

Мета вивчення: сформувати цілісне уявлення про революції 1848–1849 рр. як комплексний політичний, соціальний та національний феномен у Європі; проаналізувати причини революційних хвиль у різних країнах, роль соціальних груп та інтелігенції; дослідити процеси реформування державних інститутів, національні прагнення та боротьбу за права; розвинути вміння порівнювати революційні процеси в різних країнах і оцінювати їхній вплив на розвиток європейських держав.

План заняття:

1. Соціальні та економічні передумови революцій 1848–1849 рр.
2. Політична ситуація в ключових європейських країнах.
3. Революційні рухи та їхні лідери.
4. Національні прагнення та конституційні реформи.
5. Причини невдач і наслідки революцій.

Методичні поради з підготовки:

1. Соціальні та економічні передумови революцій 1848–1849 рр.

Рекомендується розпочати з аналізу економічної кризи 1840-х рр., зростання соціальної напруженості серед селянства та міщанства, а також ролі інтелігенції та національних рухів. Визначити, які чинники були основними двигунами революційних подій — економічні чи політичні.

2. Політична ситуація в ключових європейських країнах. Дослідити стан політичних режимів у Франції, Австрійській імперії, Пруссії, Італії та Угорщині. Особливу увагу приділити ролі монархів, урядів та парламентів у передреволюційний період. З'ясувати, наскільки слабкість політичних структур сприяла вибуху революцій.

3. Революційні рухи та їхні лідери. Підготовка до цього питання передбачає аналіз соціальних та політичних груп, які брали участь у революціях: робітництво, буржуазія, національні інтелігенти. Ознайомитися з діяльністю ключових лідерів революційних процесів. Визначити, наскільки радикальні та помірковані сили впливали на розвиток революційного процесу.

4. Національні прагнення та конституційні реформи. Слід проаналізувати прагнення національних рухів (італійських, німецьких, угорських) до об'єднання або автономії, а також ухвалення конституційних актів у різних країнах. Оцінити, наскільки революційні події сприяли реалізації національних та демократичних прагнень.

5. Причини невдач і наслідки революцій. Дослідити фактори поразки революційних рухів: втручання армій, внутрішні суперечності, відсутність єдності соціальних сил. Важливо також розглянути довгострокові наслідки для політичного та соціального розвитку європейських держав, поширення ідей демократії та націоналізму. Визначити, чи були революції 1848–1849 рр. «невдалими», чи вони заклали основу для подальших змін у Європі.

Питання для дискусії:

1. Які чинники були визначальними для початку революцій — соціальні, економічні чи політичні?
2. Наскільки політична слабкість монархій сприяла вибуху революцій?
3. Чи могли радикальні та помірковані сили досягти компромісу для успіху революцій?
4. Наскільки національні прагнення впливали на загальний хід революцій?
5. Чи можна вважати революції 1848–1849 рр. підготовкою для майбутніх демократичних змін у Європі?

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть основні соціальні та економічні передумови революцій 1848–1849 рр.
2. Які країни були ключовими центрами революційної хвилі?
3. Назвіть основних лідерів революційних рухів у Європі.
4. Які конституційні та політичні зміни відбулися під час революцій?
5. Назвіть основні причини поразки революцій 1848–1849 рр.

Тема 9. Країни Європи в 50–60-ті рр. XIX ст. та Франко-пруська війна 1870–1871 рр.

Мета вивчення: сформувати цілісне уявлення про політичний, економічний та соціальний розвиток країн Європи в середині XIX ст.; проаналізувати процеси модернізації держав, внутрішні соціальні й національні конфлікти; дослідити причини, хід та наслідки Франко-пруської війни; розвинути вміння оцінювати вплив війни на формування Німецької імперії та зміну балансу сил у Європі.

План заняття:

1. Політична ситуація у країнах Європи в 50–60-ті рр. XIX ст.
2. Економічні та соціальні процеси.
3. Формування Німецької державності та роль Пруссії.
4. Франко-пруська війна 1870–1871 рр.: причини та хід подій.
5. Наслідки війни для Європи та міжнародного балансу сил.

Методичні поради з підготовки:

1. Політична ситуація у країнах Європи в 50–60-ті рр. XIX ст. Для підготовки до цього питання потрібно провести системний аналіз політичних режимів у ключових європейських країнах: Франції (Друга імперія Наполеона III), Пруссії (конституційна монархія з сильним королівським впливом), Австрії (імперія Габсбургів із багатонаціональним складом), Великої Британії (конституційна монархія з парламентською системою) та

Італії (процес об'єднання). Особливу увагу слід звернути на реформи, обмеження політичних свобод, національні та соціальні конфлікти, роль інтелігенції та політичної еліти. Потрібно оцінити, як політичні особливості держав впливали на міжнародну стабільність і чи підготували вони континент до великих конфліктів.

2. Економічні та соціальні процеси. Підготовка до цього питання передбачає аналіз економічного розвитку та соціальних змін у Європі середини XIX ст. Потрібно ознайомитися з розвитком промисловості, фінансової та транспортної інфраструктури, модернізацією міст та соціальною структурою населення. Особливу увагу слід приділити взаємозв'язку економічного потенціалу держав із їхньою здатністю до модернізації армії та участі у зовнішніх конфліктах. Визначити, наскільки соціально-економічні фактори впливали на політичну стабільність та підготовку держав до війни, а також як економічна модернізація посилювала амбіції держав щодо зміцнення ролі у Європі.

3. Формування Німецької державності та роль Пруссії. Дослідити процеси об'єднання німецьких земель під проводом Пруссії. Особливу увагу приділити політичній стратегії Отто фон Бісмарка, дипломатичним союзам, ролі пруського короля Вільгельма I та військовій модернізації. Необхідно проаналізувати, як прагматична політика Пруссії поєднувала дипломатію та військову силу для досягнення національних цілей, та оцінити вплив цих процесів на структуру майбутньої Німецької імперії. Потрібно з'ясувати, наскільки внутрішня політика Пруссії та її роль у німецькому об'єднанні визначали подальший баланс сил у Європі.

4. Франко-пруська війна 1870–1871 рр.: причини та хід подій. Підготовка до цього питання передбачає детальне вивчення передумов війни: політичних, дипломатичних, національних та соціальних факторів. Потрібно ознайомитися з основними кампаніями, роллю Наполеона III, Вільгельма I та Бісмарка, ключовими битвами та обставинами капітуляції Франції. Оцінити,

наскільки військова стратегія та внутрішньополітична ситуація Франції та Пруссії вплинули на швидкість і результат війни, а також з'ясувати роль націоналізму і прагматичної політики у конфлікті.

5. *Наслідки війни для Європи та міжнародного балансу сил.*

Проаналізувати проголошення Німецької імперії, падіння Другої Французької імперії та зміну розстановки сил у Європі. Особливу увагу слід звернути на довгострокові наслідки: посилення Німеччини як континентальної держави, політичну нестабільність у Франції, зміцнення ролі Пруссії у Центральній Європі та підготовку до майбутніх конфліктів. Оцінити, наскільки Франко-пруська війна визначила стратегічну ситуацію в Європі на наступні десятиліття та її вплив на процеси європейської інтеграції і національних рухів.

Питання для дискусії:

1. Наскільки політичні та економічні процеси в 50–60-ті рр. підготували Європу до війни?
2. Чи була Пруссія ключовим фактором об'єднання Німеччини?
3. Які стратегічні помилки та успіхи були у Франко-пруській війні?
4. Наскільки війна відповідала національним інтересам Франції та Пруссії?
5. Чи змінила війна баланс сил у Європі на довготривалий період?

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть основні політичні події у Європі в 50–60-ті рр. XIX ст.
2. Які економічні та соціальні зміни впливали на політичну ситуацію?
3. Хто очолював процес об'єднання Німеччини та яку роль відіграв Бісмарк?
4. Назвіть основні причини та хід Франко-пруської війни 1870–1871 рр.

5. Які наслідки війни для Франції та Німеччини мали ключове значення для Європи?

Тема 10. США в 1877–1900 рр.

Мета вивчення: сформувати цілісне уявлення про політичний, економічний та соціальний розвиток США у період після Реконструкції; проаналізувати трансформації економіки, розвиток індустріалізації та урбанізації, соціальні та расові конфлікти; дослідити політичні процеси, діяльність федерального уряду та роль президентів, а також формування зовнішньої політики; розвинути вміння оцінювати розвиток США як індустріальної держави та його вплив на міжнародну арену наприкінці XIX ст.

План заняття:

1. Політична ситуація та завершення Реконструкції.
2. Економічний розвиток та індустріалізація.
3. Соціальні трансформації та проблема расових відносин.
4. Роль західних територій та розвиток інфраструктури.
5. США на міжнародній арені наприкінці XIX ст.

Методичні поради з підготовки:

1. Політична ситуація та завершення Реконструкції. Підготовка до цього питання передбачає аналіз політичних процесів після закінчення Реконструкції 1877 р., включно з відновленням контролю білих еліт у південних штатах, встановленням законів Джима Кроу та змінами у федеральному уряді. Потрібно оцінити, як політичне відновлення півдня вплинуло на права афроамериканців, стабільність держави та розвиток демократії.

2. Економічний розвиток та індустріалізація. Проаналізувати розвиток індустрії, залізничного транспорту, фінансових інститутів та великого бізнесу, роль монополій і корпорацій. Особливу увагу слід

приділити процесам урбанізації та міграції робочої сили. Визначити, як економічні перетворення сприяли зростанню США як економічної потуги, але одночасно створили соціальні та політичні проблеми.

3. Соціальні трансформації та проблема расових відносин.

Підготовка до цього питання передбачає вивчення становища афроамериканців після Реконструкції, політики сегрегації та рухів за громадянські права. Необхідно проаналізувати становище корінного населення, іммігрантів, робітничого класу та роль профспілок. Проаналізувати, наскільки соціальні конфлікти впливали на політичну стабільність та економічний розвиток країни.

4. Роль західних територій та розвиток інфраструктури. Дослідити процеси освоєння західних земель, розвиток залізниць, міграцію населення та роль федеральної політики у колонізації територій. Оцінити, як освоєння західних територій впливало на економіку, соціальні зміни та національну єдність.

5. США на міжнародній арені наприкінці XIX ст. Підготовка до цього питання передбачає аналіз зовнішньої політики США, її участі у глобальних економічних та дипломатичних процесах, включно з торговою політикою, експансією на Тихоокеанському узбережжі та формуванням стратегічних союзів. Оцінити, наскільки успішно США перетворювалися на міжнародного гравця і як це впливало на баланс сил у світі.

Питання для дискусії:

1. Які політичні фактори визначали стабільність США після завершення Реконструкції Півдня?
2. Наскільки індустріалізація змінила економіку та суспільство США?
3. Як соціальні конфлікти впливали на політичний розвиток держави?

4. Яку роль відіграло освоєння західних територій у формуванні національної економіки?

5. Наскільки США ставали міжнародною потугою наприкінці XIX ст.?

Питання для самоконтролю:

1. Коли завершилася Реконструкція Півдня та які були її наслідки?

2. Які ключові галузі економіки розвивалися у США в 1877–1900 рр.?

3. Що таке закони Джима Кроу і яку роль вони відігравали у суспільстві?

4. Як освоєння західних територій вплинуло на економічний розвиток?

5. Назвіть основні напрямки зовнішньої політики США наприкінці XIX ст.

Тема 11. Османська імперія та Іран у XIX ст.

Мета вивчення: сформувати цілісне уявлення про політичний, економічний і соціальний розвиток Османської імперії та Ірану в XIX ст.; проаналізувати процеси модернізації адміністративних та військових інститутів, реформування економіки та інфраструктури; дослідити взаємовідносини держав із європейськими державами, вплив колоніальної та геополітичної конкуренції.

План заняття:

1. Політичний розвиток Османської імперії та Ірану в XIX ст.

2. Адміністративні та військові реформи.

3. Економіка та соціальна структура.

4. Взаємодія з європейськими державами та геополітичні виклики.

5. Реформи початку XX ст.

Методичні поради з підготовки:

1. Політичний розвиток Османської імперії та Ірану в XIX ст.

Проаналізувати політичну ситуацію в Османській імперії після Наполеонівських війн, зокрема період Танзімату, роль султана, візирів та місцевих провінційних правителів. Для Ірану важливо розглянути правління династії Каджарів, внутрішню династичну політику, конфлікти між центральною владою та місцевими правителями. Простежити, наскільки центральна влада змогла підтримати стабільність і контролювати провінції у період модернізаційних реформ.

2. Адміністративні та військові реформи. Підготовка до цього питання передбачає вивчення реформ Танзімату в Османській імперії та спроб модернізації армії і бюрократії. Для Ірану важливо розглянути реформи у військовій та адміністративній системі, спроби централізації та оновлення податкової системи. Оцінити, наскільки реформи були ефективними, чи зміцнювали вони державу, та які були соціальні та політичні обмеження їх реалізації.

3. Економіка та соціальна структура. Дослідити аграрний сектор, роль міст, ремесел та торгівлі в Османській імперії та Ірані, вплив зовнішньої торгівлі та концесій на економіку. Важливо звернути увагу на соціальну структуру: становище селянства, міщанства, духовенства та військових верств. Визначити, наскільки економічні та соціальні умови обмежували можливості модернізації та впливали на політичну стабільність.

4. Взаємодія з європейськими державами та геополітичні виклики. Підготовка до цього питання передбачає аналіз відносин Османської імперії та Ірану з великими європейськими державами (Великою Британією, Францією, Росією), вплив колоніальних амбіцій, міжнародних договорів та суперечок. Особливу увагу слід приділити ролі “Східного питання” та боротьбі за контроль стратегічних територій. З’ясувати, наскільки зовнішній тиск стимулював внутрішні реформи та як він впливав на національний суверенітет держав.

5. Реформи початку XX ст. Дослідити результати модернізаційних зусиль: політичні, соціальні та економічні зміни, обмеження ефективності реформ та підготовку до подій XX ст. Важливо розглянути вплив реформ на міжнародну позицію держав, внутрішню стабільність та роль Османської імперії та Ірану у світовому контексті. Проаналізувати, наскільки XIX ст. заклало основу для модернізації і які фактори обмежували трансформації.

Питання для дискусії:

1. Наскільки центральна влада Османської імперії та Ірану контролювала провінції в XIX ст.?
2. Чи були адміністративні та військові реформи ефективними?
3. Як соціальні та економічні умови впливали на модернізацію держав?
4. Наскільки зовнішній тиск стимулював чи обмежував внутрішні реформи?
5. Які наслідки модернізаційних зусиль визначали розвиток цих держав у XX ст.?

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть основні політичні особливості Османської імперії та Ірану у XIX ст.
2. Які адміністративні та військові реформи здійснювалися в цих державах?
3. Як економічна структура впливала на стабільність і розвиток держав?
4. Яку роль відігравали європейські держави у внутрішніх справах Османської імперії та Ірану?
5. Які підсумки реформ визначили підготовку до XX ст.?

Тема 12. Арабські країни в XVII–XIX ст.

Мета вивчення: сформуванню комплексне уявлення про політичний, економічний та соціальний розвиток арабських країн у XVII–XIX ст.; проаналізувати форми державного управління, роль династій та місцевих владних структур; дослідити процеси модернізації, економічні трансформації та соціальну структуру; вивчити взаємовідносини арабських держав із Османською імперією та європейськими державами; розвинути вміння оцінювати розвиток арабських країн у контексті глобальних змін і взаємодії з Європою.

План заняття:

1. Політична структура та форми управління.
2. Династії, правителі та внутрішні конфлікти.
3. Економіка та соціальна структура.
4. Взаємодія з Османською імперією та європейськими державами.
5. Наслідки реформ та підготовка до модернізації XIX ст.

Методичні поради з підготовки:

1. Політична структура та форми управління. Для підготовки до цього питання потрібно дослідити типи державного устрою в арабських країнах XVII–XIX ст.: султанати, емірати, халіфати, місцеві шейхства. Важливо проаналізувати розподіл влади, роль центральної адміністрації та місцевих управлінців, вплив племінних структур на політичну стабільність. Оцінити, наскільки традиційні форми управління дозволяли забезпечити стабільність і контроль над територіями в умовах зовнішнього тиску.

2. Династії, правителі та внутрішні конфлікти. Ознайомитися з діяльністю провідних династій та правителів, а також внутрішніми конфліктами, заколотами та боротьбою за владу. Визначити, як внутрішні суперечки та династичні конфлікти впливали на політичну стабільність і спроможність держав протистояти зовнішнім викликам.

3. Економіка та соціальна структура. Підготовка до цього питання передбачає аналіз аграрного сектору, ролі торгівлі (як внутрішньої, так і трансконтинентальної), ремесел та міських центрів. Важливо дослідити соціальну структуру: становище селянства, купецтва, духовенства та племінних еліт. Оцінити, як економічні та соціальні умови обмежували модернізаційні процеси і впливали на політичну стабільність.

4. Взаємодія з Османською імперією та європейськими державами. Проаналізувати ступінь васальної залежності арабських держав від Османської імперії, а також вплив колоніальної політики європейських держав (Великої Британії, Франції, Росії). Простежити, наскільки зовнішній тиск стимулював або обмежував внутрішні реформи та політичну самостійність арабських держав.

5. Наслідки реформ та підготовка до модернізації XIX ст. Дослідити результати реформ у військовій, адміністративній та економічній сферах, оцінити їхню ефективність та вплив на підготовку до модернізаційних процесів XIX ст. Визначити, які фактори стримували розвиток арабських держав і наскільки проведені реформи заклали основу для майбутньої модернізації.

Питання для дискусії:

1. Наскільки традиційні форми управління забезпечували стабільність арабських держав?
2. Чи впливали внутрішні конфлікти на здатність держав протистояти зовнішньому тиску?
3. Як економічні та соціальні умови обмежували модернізацію арабських країн?
4. Наскільки залежність від Османської імперії та європейських держав визначала політичну самостійність?
5. Чи підготували проведені реформи арабські країни до модернізації XIX ст.?

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть основні форми державного устрою арабських країн XVII–XIX ст.
2. Які династії та правителі були провідними у цей період?
3. Як соціальна структура впливала на політичну стабільність?
4. Яку роль відігравали Османська імперія та європейські держави у внутрішніх справах арабських країн?
5. Які результати реформ визначали підготовку до модернізації XIX ст.?

Тема 13. Соціально-економічний розвиток країн світу наприкінці XIX – на початку XX ст.

Мета вивчення: сформувати цілісне уявлення про соціально-економічний розвиток провідних країн світу на рубежі XIX–XX ст.; проаналізувати процеси індустріалізації, урбанізації, розвиток транспорту, комунікацій та фінансових систем; дослідити зміни у соціальній структурі, роль робітничого та середнього класу, становище селянства та жінок; вивчити вплив економічного розвитку на міжнародні відносини, колоніальні амбіції та соціальні рухи; розвинути вміння оцінювати глобальні тенденції розвитку економіки і суспільства.

План заняття:

1. Індустріалізація та технологічний прогрес.
2. Урбанізація та розвиток транспортної та комунікаційної інфраструктури.
3. Соціальна структура та умови життя населення.
4. Колоніалізм, міжнародна торгівля та економічна взаємодія.
5. Наслідки соціально-економічних змін для початку XX ст.

Методичні поради з підготовки:

1. Індустріалізація та технологічний прогрес. Для підготовки до цього питання слід дослідити розвиток ключових промислових галузей у провідних країнах світу (Великій Британії, США, Німеччині, Франції, Японії) наприкінці XIX ст., зокрема машинобудування, металургію, хімію та енергетику. Важливо проаналізувати роль науково-технічних відкриттів, патентної системи та інженерних досягнень у підвищенні продуктивності. Оцінити, наскільки технологічний прогрес визначав економічне лідерство країн і прискорював соціальні зміни.

2. Урбанізація та розвиток транспортної та комунікаційної інфраструктури. Проаналізувати процеси швидкого зростання міст, розбудову залізничного, морського та автомобільного транспорту, телеграфу та телефонного зв'язку. Особливу увагу слід приділити впливу інфраструктурних змін на економічний розвиток, мобільність населення та інтеграцію національних ринків. Визначити, як розвиток транспортної та комунікаційної мереж сприяв прискоренню промислової та соціальної трансформації.

3. Соціальна структура та умови життя населення. Підготовка до цього питання передбачає аналіз соціальної стратифікації: становище робітничого класу, середнього класу, селянства, жінок та етнічних меншин. Важливо вивчити умови праці та життя, роль профспілок, робітничих рухів та соціальних реформ. Потрібно оцінити, наскільки соціальні проблеми та нерівність впливали на стабільність держав і формування модерних соціальних рухів.

4. Колоніалізм, міжнародна торгівля та економічна взаємодія. Проаналізувати роль колоній у світовій економіці, розвиток міжнародної торгівлі та фінансових ринків, а також вплив імперіалістичних амбіцій провідних держав. Простежити, наскільки економічна експансія та контроль над колоніями сприяли зростанню економічної потуги держав і посилювали соціальні та політичні конфлікти.

5. Наслідки соціально-економічних змін для початку XX ст.

Дослідити, як економічне зростання, соціальні трансформації та урбанізація сформували основу для глобальних конфліктів, революційних рухів та модернізації країн на початку XX ст. Важливо оцінити вплив промислового лідерства, соціальної мобільності та колоніальної економіки на міжнародний баланс сил. Визначити, наскільки соціально-економічні процеси кінця XIX – початку XX ст. сприяли формуванню нових економічних та політичних реалій у світі.

Питання для дискусії:

1. Наскільки індустріалізація вплинула на економічне лідерство країн світу?
2. Чи прискорила урбанізація соціальні зміни та модернізацію суспільства?
3. Як соціальні проблеми та нерівність впливали на політичну стабільність?
4. Наскільки колоніальна експансія забезпечувала економічне зростання провідних держав?
5. Які соціально-економічні тенденції підготували світ до XX ст.?

Питання для самоконтролю:

1. Які галузі промисловості швидко розвивалися наприкінці XIX – на початку XX ст.?
2. Які зміни відбулися у транспортній та комунікаційній інфраструктурі?
3. Опишіть соціальну структуру населення та умови життя різних верств.
4. Яку роль відігравали колонії та міжнародна торгівля у розвитку економіки?
5. Які наслідки соціально-економічних змін вплинули на початок XX ст.?

САМОСТІЙНА РОБОТА

Загальні рекомендації щодо виконання самостійної роботи:

Самостійна робота є невід'ємною складовою процесу навчання вищої школи та має важливе значення для оволодіння дисципліною «Нова історія країн світу». Вона дозволяє здобувачам глибше засвоїти матеріал, сформувати навички аналізу історичних процесів, опанувати методику роботи з джерелами, розвивати критичне мислення та вміння систематизувати інформацію. Самостійна робота сприяє формуванню академічної самостійності, відповідальності за результати власного навчання та умінню аргументовано висловлювати власну позицію під час дискусій, семінарів та письмових робіт.

Основна мета самостійної роботи полягає у поглибленому опануванні теоретичного та фактичного матеріалу, що викладається на лекціях і семінарах. Виконання самостійних завдань дозволяє здобувачам освіти не лише повторити інформацію, а й критично її осмислити, зіставити різні джерела, проаналізувати факти та події з позицій історичної науки. Це допомагає формувати комплексне уявлення про соціально-політичний, економічний, культурний та науковий розвиток окремих країн і регіонів світу у визначені історичні періоди. Самостійна робота сприяє розвитку умінь робити історичні порівняння, визначати причинно-наслідкові зв'язки та формувати власні висновки на основі наукових даних.

Також самостійна робота дозволяє студентам готуватися до дискусій на семінарських заняттях, писати аналітичні та реферативні роботи, а також підготуватися до контролю знань. Вона стимулює інтерес до історичної науки та формує вміння використовувати сучасні методи дослідження історичних процесів, що є особливо важливим для дисциплін, пов'язаних із всесвітньою історією.

Ефективна самостійна робота передбачає організований та системний пошук інформації. Насамперед слід визначити ключові питання та проблеми,

які необхідно опрацювати відповідно до завдання. Пошук інформації може здійснюватися за такими напрямками:

1. Навчальна література – підручники, навчальні посібники, енциклопедії, що рекомендуються викладачем. Вони надають базову, перевірену та структуровану інформацію, яка є основою для подальшого аналізу.

2. Наукові статті та публікації – сучасні наукові журнали, збірники конференцій, праці дослідників у галузі всесвітньої історії. Вони дозволяють ознайомитися з різними точками зору, сучасними методами дослідження та дискусійними питаннями.

3. Джерела епохи – хроніки, укази, листи, мемуари, договори, офіційні документи, статистичні матеріали. Робота з первинними джерелами дозволяє студентам аналізувати фактичний матеріал безпосередньо, формувати критичне ставлення до історичних фактів та робити власні висновки.

4. Електронні ресурси – наукові бази даних, цифрові архіви, бібліотеки, відкриті історичні портали. Важливо перевіряти достовірність і наукову цінність електронних джерел, користуватися авторитетними сайтами та електронними бібліотеками.

Під час пошуку інформації студент повинен систематизувати матеріал, робити нотатки, виділяти ключові дати, події, особистості, поняття, а також звертати увагу на причинно-наслідкові зв'язки та історичні закономірності.

Робота з джерелами потребує дотримання чітких правил, що забезпечують наукову достовірність та правильне оформлення роботи:

1. Визначення типу джерела – первинне чи вторинне. Первинні джерела дозволяють вивчати безпосередньо фактичний матеріал, вторинні – аналізувати його та ознайомлюватися з інтерпретаціями істориків.

2. Критичний аналіз джерела – необхідно оцінювати авторство, час створення, мету та контекст джерела, визначати можливу упередженість або обмеження інформації.

3. Порівняння джерел – для глибшого розуміння подій доцільно зіставляти різні джерела, звертати увагу на розбіжності у фактах та оцінках, формулювати власні висновки.

4. Фіксування інформації – вести записи у зручній формі: конспекти, таблиці, схеми, хронології, цитати з точним зазначенням джерела.

5. Посилання на джерела – всі використані матеріали повинні бути правильно оформлені у роботі відповідно до академічних стандартів. Це забезпечує достовірність і наукову етику.

Результати самостійної роботи слід оформлювати у структурованому та логічному вигляді, дотримуючись вимог академічної доброчесності. Конкретні вимоги до оформлення визначаються специфікою завдання.

По кожній темі здобувач виконує одне із запропонованих завдань на власний вибір.

ЗАВДАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ:

Тема 1. Великі географічні відкриття середини XV – XVII ст. Формування колоніальних імперій.

1. Дослідити основні морські шляхи та відкриття португальських та іспанських мореплавців; створити порівняльну хронологічну таблицю.

2. Проаналізувати причини та мотиви великих географічних відкриттів у Європі, результати викласти у вигляді есе (2-3 сторінки).

3. Вивчити історичні процеси та обставини формування колоніальних імперій Португалії, Іспанії, Англії, Франції та Нідерландів. Створити презентацію, яка б ілюструвала вивчений матеріал (5-7 слайдів).

4. Розглянути економічні, політичні та культурні наслідки відкриттів для Європи та колоній. Результати викласти у вигляді есе (2-3 сторінки).

5. Підготувати короткий історіографічний огляд джерел щодо освоєння європейцями нових територій.

Тема 2. Європейське Відродження.

1. Визначити ключові ідеї Ренесансу та порівняти їх із середньовічними цінностями. Створити презентацію, яка б ілюструвала вивчений матеріал (5-7 слайдів).

2. Проаналізувати роль італійських міст-держав (Флоренція, Венеція, Мілан) у розвитку культури та економіки. Результати викласти у вигляді есе (2-3 сторінки).

3. Дослідити діяльність видатних художників, архітекторів та мислителів Відродження. Створити презентацію, яка б ілюструвала вивчений матеріал (5-7 слайдів).

4. Оцінити вплив Відродження на розвиток науки, освіти та гуманізму. Результати викласти у вигляді есе (2-3 сторінки).

5. Порівняти італійське Відродження з його проявами у Північній Європі. Скласти порівняльну таблицю.

Тема 3. Реформація і Контрреформація. Релігійні війни у Європі

1. Дослідити причини Реформації та її поширення в різних країнах Європи. Результати викласти у вигляді есе (2-3 сторінки).

2. Вивчити основні течії Реформації (лютеранство, кальвінізм, англіканство). Скласти порівняльну таблицю.

3. Проаналізувати заходи Католицької церкви в рамках Контрреформації. Створити презентацію, яка б ілюструвала вивчений матеріал (5-7 слайдів).

4. Дослідити причини, хід та наслідки релігійних війн у Європі (Франція, Німеччина, Нідерланди). Результати викласти у вигляді есе (2-3 сторінки).

5. Порівняти політичну та релігійну роль імперій і держав у релігійних конфліктах. Результати викласти у вигляді есе (2-3 сторінки).

Тема 4. Європейське Просвітництво: від теорії до практики.

1. Вивчити ключові ідеї просвітництва та вплив на політичну думку Європи. Результати викласти у вигляді есе (2-3 сторінки).

2. Проаналізувати діяльність видатних філософів (Вольтер, Руссо, Монтеск'є) та їхні твори. Створити презентацію, яка б ілюструвала вивчений матеріал (5-7 слайдів).

3. Дослідити вплив просвітницьких ідей на законодавство та державні реформи. Результати викласти у вигляді есе (2-3 сторінки).

4. Оцінити роль друкарства, наукових товариств та освіти у поширенні просвітницьких ідей. Створити презентацію, яка б ілюструвала вивчений матеріал (5-7 слайдів).

5. Порівняти реалізацію ідей Просвітництва у різних країнах Європи. Скласти порівняльну таблицю.

Тема 5. Московія та Російська імперія в XVI–XVIII ст.

1. Дослідити історичні процеси формування Московської держави та централізацію влади. Результати викласти у вигляді есе (2-3 сторінки).

2. Проаналізувати політичні реформи Івана Грозного та Петра I. Скласти порівняльну таблицю.

3. Проаналізувати зовнішню політику Росії у XVI–XVIII ст. Результати викласти у вигляді есе (2-3 сторінки).

4. Вивчити культурний та релігійний розвиток держави. Створити презентацію, яка б ілюструвала вивчений матеріал (5-7 слайдів).

Тема 6. Японія в XVI–XVIII ст.

1. Дослідити період Сенгоку та процес об'єднання Японії. Результати викласти у вигляді есе (2-3 сторінки).

2. Проаналізувати соціальну структуру та роль самурайства. Створити презентацію, яка б ілюструвала вивчений матеріал (5-7 слайдів).

3. Вивчити політичну систему сьогунату Токугава. Створити презентацію, яка б ілюструвала вивчений матеріал (5-7 слайдів).

4. Дослідити зовнішньоекономічні та культурні контакти Японії з іншими країнами. Результати викласти у вигляді есе (2-3 сторінки).

5. Вивчити розвиток культури та релігії у період ізоляції. Створити презентацію, яка б ілюструвала вивчений матеріал (5-7 слайдів).

Тема 7. Франція в роки Консульства і Першої імперії.

1. Проаналізувати політичні реформи Консульства та роль Наполеона I. Створити презентацію, яка б ілюструвала вивчений матеріал (5-7 слайдів).

2. Дослідити зовнішню політику та воєнні кампанії Наполеона. Результати викласти у вигляді есе (2-3 сторінки).

3. Вивчити організацію армії та роль військових стратегій у зміцненні імперії. Результати викласти у вигляді есе (2-3 сторінки).

4. Оцінити культурні та освітні зміни під час Першої імперії. Скласти порівняльну таблицю.

Тема 8. Російська імперія в першій половині XIX ст.

1. Проаналізувати політичну систему та роль самодержавства у державному управлінні. Результати викласти у вигляді есе (2-3 сторінки).

2. Дослідити економічний розвиток, промисловість та аграрний сектор. Результати викласти у вигляді есе (2-3 сторінки).

3. Проаналізувати зовнішню політику Росії та участь у європейських війнах. Створити презентацію, яка б ілюструвала вивчений матеріал (5-7 слайдів).

4. Оцінити культурний розвиток та роль освіти, науки й мистецтва. Створити презентацію, яка б ілюструвала вивчений матеріал (5-7 слайдів).

Тема 9. Російська імперія в другій половині XIX ст.

1. Дослідити реформи Олександра II та їхній вплив на суспільство. Створити презентацію, яка б ілюструвала вивчений матеріал (5-7 слайдів).

2. Проаналізувати розвиток промисловості та транспортної інфраструктури. Результати викласти у вигляді есе (2-3 сторінки).

3. Вивчити соціальні рухи та діяльність революційних організацій. Результати викласти у вигляді есе (2-3 сторінки).

4. Дослідити зовнішню політику та участь у міжнародних конфліктах. Результати викласти у вигляді есе (2-3 сторінки).

5. Вивчити культурний розвиток: література, наука, освіта. Створити презентацію, яка б ілюструвала вивчений матеріал (5-7 слайдів).

Тема 10. Реконструкція та індустріалізація в США

1. Дослідити політичні процеси після Громадянської війни та завершення Реконструкції. Результати викласти у вигляді есе (2-3 сторінки).

2. Проаналізувати розвиток індустріальної економіки та залізничного транспорту. Створити презентацію, яка б ілюструвала вивчений матеріал (5-7 слайдів).

3. Вивчити умови життя робітничого класу та соціальні конфлікти. Результати викласти у вигляді есе (2-3 сторінки).

4. Дослідити освоєння західних територій та розвиток міст. Результати викласти у вигляді есе (2-3 сторінки).

5. Проаналізувати зовнішню політику США та участь у міжнародних економічних процесах. Створити презентацію, яка б ілюструвала вивчений матеріал (5-7 слайдів).

Тема 11. Країни Азії в XIX ст.

1. Дослідити політичну ситуацію в Китаї, Японії та Індії. Скласти порівняльну таблицю.

2. Проаналізувати процеси модернізації адміністрації та армії в Японії та Китаї. Скласти порівняльну таблицю.

3. Вивчити економічний розвиток, торгівлю та інфраструктуру Китаю в XIX ст. Результати викласти у вигляді есе (2-3 сторінки).

4. Дослідити взаємодію з європейськими державами та процеси модернізації в Японії. Результати викласти у вигляді есе (2-3 сторінки).

5. Проаналізувати соціальні трансформації та зміни в культурі (Японія або Китай на вибір). Створити презентацію, яка б ілюструвала вивчений матеріал (5-7 слайдів).

Тема 12. Країни Тропічної та Південної Африки в XVII–XIX ст.

1. Проаналізувати процеси колонізації європейськими державами. Результати викласти у вигляді есе (2-3 сторінки).

2. Проаналізувати взаємодію африканських держав із європейськими колоніальними владами. Результати викласти у вигляді есе (2-3 сторінки).

Тема 13. Наука та культура наприкінці XIX — на початку XX ст.

1. Дослідити розвиток природничих і точних наук, відкриття та нові теорії. Результати викласти у вигляді есе (2-3 сторінки).

2. Проаналізувати розвиток техніки та промислових технологій. Результати викласти у вигляді есе (2-3 сторінки).

3. Вивчити культурні тенденції: літературу, живопис, музику, театр. Створити презентацію, яка б ілюструвала вивчений матеріал (5-7 слайдів).

4. Дослідити роль університетів та наукових товариств у розвитку науки. Створити презентацію, яка б ілюструвала вивчений матеріал (5-7 слайдів).

5. Проаналізувати взаємозв'язок науки, техніки та економічного розвитку. Результати викласти у вигляді есе (2-3 сторінки).

Рекомендована література

1. Балух В.О., Коцур В.П. Ранньомодерна Європа: Підручник. Чернівці: Наші книги, 2016. 704 с.
2. Блек Д. Історія світу від найдавніших часів до сьогодення. К.: Віват, 2021. 256 с.
3. Блек Д. Історія світу від найдавніших часів до сьогодення. Харків: Віват, 2021. 253 с.
4. Буглай Н.М. Нова історія країн Європи та Америки. Частина I. Навчально-методичний посібник Миколаїв: Вид-во А.В. Румянцева, 2019. 196 с.
5. Буглай Н.М. Нова історія країн Західної Європи та Америки. Частина II. Навчально-методичний посібник. Миколаїв: Вид-во А.В. Румянцева, 2021. 196 с.
6. Дейвіс Н. Європа: Історія. Київ, Видавництво Соломії Павличко “Основи”, 2018. 1463 с.
7. Десятничук І. Історія Центральної та Східної Європи від найдавніших часів до сьогодення: навчальний посібник. К.: Кондор, 2023. 288 с.
8. Дятлов В.О., Котляров П.М. Історія західноєвропейського раннього нового часу. Хрестоматія. Київ: Київський університет, 2019. 511 с.
9. Еко У. Історія Європейської цивілізації. Епоха Відродження. Наука і техніка. Харків.: Фоліо, 2020. 528 с.
10. Іржавська А.П., Терещенко Т.В. Історія країн Азії, Африки та Латинської Америки нового часу: навчально-методичний посібник. Черкаси: ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2019. 416 с.
11. Історія європейської цивілізації. Епоха Відродження. Історія. Філософія. Наука і техніка. / За ред. У. Еко. К.: Фоліо, 2020. 523 с.
12. Історія європейської цивілізації. Епоха Відродження. Література і театр. Образотворче мистецтво. Музика. / За ред. У. Еко. К.: Фоліо, 2022. 592 с.

13. Мустафін О. Справжня історія Пізнього Нового часу. К.: Фоліо, 2022. 428 с.
14. Мустафін О. Справжня історія Раннього Нового часу. К.: Фоліо, 2014. 416 с.
15. Рудько С.О. Історія Центрально-Східної Європи (кін. XVIII - поч. XXI ст.): Навчально-методичний посібник. Вид. 2-ге, доповнене. Острог, 2020. 220 с.
16. Сипко Б. Історія країн Західної Європи та Північної Америки нового часу : практикум для студентів історичного факультету. Львів: Левада, 2023. 280 с.